

GÁBOR R. ISTVÁN

„Minimálbér-paradoxon” versenyzői munkaerőpiacon?

Egy gondolkísérlet tanulságai

A versenyzői munkaerőpiac hagyományos kereslet-kínálati modellje az egyensúlyi bérszintet meghaladó minimálbér következményeként az egyensúlyi bérszint mellettini alacsonyabb foglalkoztatást jósol; minél magasabb a minimálbér, annál alacsonyabbat. Empirikus vizsgálatok szerint ugyanakkor a minimálbér-emelés nem feltétlenül csökkenti a foglalkoztatást – ezt nevezik minimálbér-paradoxonnak –, ami legkézenfekvőbbben a munkáltatók munkaerő-piaci monopsonerejével látszik magyarázhatónak. Ezzel szemben az a gondolkísérlet, amelyről ez a cikk beszámol, általánosabb érvényű, versenyzői munkaerőpiacot feltételező magyarázat kidolgozására irányul.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: E20, E30, J38.

„Even a wizard would have a great deal of difficulty repealing the economic law that higher minimum wages reduce employment.” (Becker [1995])

„...no self-respecting economist would claim that increases in the minimum wage increase employment. Such a claim, if seriously advanced, becomes equivalent to a denial that there is even minimum scientific content in economics...” (Buchanan [1996])

Csak az empirikus vizsgálódás fogyatékoságából fakadó érzékesalódás megnyilvánulása vagy (esetleg) helyes észlelet is lehet, ha – például Card–Krueger [1995] nagy port felvert hatásvizsgálatai eredményével egybehangzóan – azt tapasztaljuk, hogy valamely piacon a minimálbér előírásával/emelésével kikényszerített bérszintemelkedés nem csökkenti a piacon a foglalkoztatást?

A közgazdászok alapvetően versenyzői piacokban gondolkodó többsége az előbbi álláspontra hajlik, tételesen bírálva (Neumark–Wascher [1995] és [2007], Deere és szerzőtársai [1996]) vagy éppen (cikkünk mottóinak Nobel-díjas szerzőihez hasonlóan) „élből” elutasítva a nem negatív foglalkoztatási hatású minimálbér-előírás eshetőségéről szerintük hamisan tanúskodó vizsgálódásokat. Akik mégis hajlanak az utóbbira (így például a radikálisabb nézeteket valló Deakin–Wilkinson [1992] vagy a kevésbé radikális Boal–Ransom [1997]), álláspontjuk indoklásában rendszerint a minimálbér-előírás által érintett munkaerőpiac munkáltatóinak monopsonerejére hivatkoznak. Ezzel szemben az a gondolkísérlet, amelyről itt beszámolunk – anélkül, hogy készpénznek venné a többség által vitatott vizsgálati eredményeket –, olyan általánosabb érvényű, „Oxam bo-

* A szerző köszönettel tartozik a cikk lektorának hasznos észrevételeiért.

rotvája” magyarázat lehetőségének tisztázására irányult, amelyik a munkáltatók monopsonerejének feltételezése nélkül világitaná meg a negatív foglalkoztatási hatással nem járó minimálbér-előírás elméleti eshetőségét.

Gondolatkísérletünk indítékának magyarázatához első lépésként arra mutatunk rá, hogy a hagyományos munkaerőpiac-modellek alkalmatlanok az úgynevezett minimálbér-paradoxon megvilágítására. Második lépésként ezért a munkaerőpiac súrlódásos jellegével kapcsolatos megfontolásokkal egészítjük ki a versenyzői munkaerőpiac hagyományos alapmodelljét, amelyek révén e modell megítélésünk szerint alkalmassá tehető nem egyensúlyi piaci kimeneteknek, így a minimálbér-előírás következményeinek is a vizsgálatára. Harmadik lépésként pedig kimutatjuk, hogy e súrlódásossági premisszákkal kiegészített modell tükrében a „minimálbér-paradoxon” nem paradoxon: a minimálbér-előírás foglalkoztatást csökkentő hatása nem törvényszerű. Beszámolóinkat gondolatkísérletünk tanulságaival zárjuk.

Bérszint és foglalkoztatás a munkaerőpiac alapmodelljeiben

A versenyzői munkaerőpiac súrlódásmentességet feltételező hagyományos alapmodelljében – amelyet Marshall-keresztként ismert keresleti-kínalati görbepárral szokás szemléltetni – a munkavállalók állásokért és a munkáltatók munkavállalókért folyó versenyé úgynevezett piactisztító egyensúlyi bérszinthez vezet, amely mellett az adott piacon ugyanannyi a munkát vállalni kívánó, mint a munkáltatók által foglalkoztatni kívánt dolgozó, és nincsenek e piacon sem munkanélküliek, sem betöltetlen állások.

Ebben a modellben az egyensúlyinál magasabb – a piaci bérszint függvényében lefelé lejtőnek feltételezett piaci keresleti és emelkedőnek feltételezett piaci kínalati görbe metszéspontja feletti – bérszint az egyensúlyinál kisebb foglalkoztatással és munkaerő-túlkínálattal párosul, ami lefelé nyomja a piaci bérszintet. Hasonlóképpen, az egyensúlyinál alacsonyabb bérszint is az egyensúlyinál kisebb foglalkoztatással, ugyanakkor túlkínálat helyett munkaerő-túlkéréslettel párosul, amely felfelé nyomja a piaci bérszintet. A bérszint egyensúlyi szinthez való közeledésének sebessége függ az egyensúlytalanság mértékétől: a dolgozók állásokért való versenyé következtében minél nagyobb a túlkínálat, a piaci bérszint annál gyorsabban süllyed, és a munkáltatók dolgozókért való versenyé következtében minél nagyobb a túlkéréslet, a piaci bérszint annál gyorsabban emelkedik.

Monopszón jellegű munkaerőpiacon (a munkáltatók mint vevők piaci erőfölénye közepette) is a versenyiacinál alacsonyabb bérszint a versenyiacinál alacsonyabb foglalkoztatással és munkaerő-túlkéréslettel párosul, ami azonban nem fejt ki felfelé irányuló nyomást a piaci bérszintre.¹ Továbbá, monopolisztikus munkaerőpiacon (a dolgozók mint munkaerő-eladók piaci erőfölénye közepette, amelyre leginkább szakszervezetbe tömörüléssel tehetnek szert) is a versenyiacinál magasabb bérszint a versenyiacinál alacsonyabb foglalkoztatással és munkaerő-túlkínálattal párosul, ami azonban nem fejt ki lefelé irányuló nyomást a piaci bérszintre.

Nem lepődhetünk meg hát, ha munkaerőhiány jellemezte, monopszón jellegű munkaerőpiacon kötelező minimálbér hatására foglalkoztatásnövekedést tapasztalunk. A versenyiaci egyensúlyinál eleve magasabb bérszintű, túlkínálat jellemezte monopolisztikus munkaerőpiacon foglalkoztatásbővítő hatású minimálbér-előírás ugyanakkor esze-

¹ Legalábbis a monopszón jellegű munkaerőpiac legegyszerűbb, egymunkáltatós modelljében, amelyben a munkáltató a bér függvényében emelkedő kínalati görbével szembesül. A monopszón jellegű munkáltatói erő fakadhat emellett a dolgozók munkahely-változtatási költségéből csakúgy, mint az úgynevezett hatékonysági bér (*efficiency wage*) elméleteiben feltételezett pozitív kapcsolatból bér és munkahelyi erőfeszítés, bér és az álláspályázó-állomány minősége, illetve bér és a dolgozók munkáltatóhoz való kötődése között. (A nem negatív foglalkoztatási hatású minimálbér eshetőségének hatékonyságibér-elméleti magyarázatairól lásd például *Rebitzer–Taylor* [1995].)

rint elképzelhetetlen. Csakhogy a minimálbér-előírások által leginkább érintett alacsony bérszínvonalú munkaerőpiacokon – így a szakképzetlenek vagy a tizenévesek munkaerőpiacán – jellemzően inkább túlkínálatra, semmint túlkeresletre utaló mértékű munkanélküliség tapasztalható, amely ugyanakkor aligha írható a hatékony bér elméletei szerinti monopozsón jellegű munkáltatói bérmegszabás számlájára.

Ha túlkínálat jellemezte munkaerőpiacon a minimálbér-előírás hatására mégis foglalkoztatásnövekedést észlelnénk, kognitívdiszsonancia-érzésünktől hajlamosak lehetünk észleletünk érzékcsalódnak minősítésével megszabadulni. Vagy pedig, észleletünket, kénytelen-kelletlen, helytállónak fogadva el, kísértést érezhetünk arra, hogy – nyilvánvalóan következetlenül – egyazon munkaerőpiac összefüggésében a nem negatív foglalkoztatási hatású minimálbér-előírás magyarázatát a munkáltatók piaci erőfölényét feltételező monopozsóniummodellre, míg a túlkínálat magyarázatát a dolgozók piaci erőfölényét feltételező monopóliummodellre alapozzuk.

De mi más tehetnénk, ha meggyőződésünk szerint a versenyzői munkaerőpiac modelljére alapozva nem adható e jelenségegyüttesre magyarázat? Gondolatkísérletünk szerint nem feltétlenül kell kilépnünk a versenyzői munkaerőpiac modelljének kereteiből ahhoz, hogy a minimálbér-előírás munkaerő-piaci túlkínálat melletti pozitív foglalkoztatási hatásának lehetőségét megérthessük. Elegendő lehet egyetlen vonatkozásban módosítanunk a versenyzői munkaerőpiac hagyományos alapmodelljén; ráadásul olyan vonatkozásban, amelyben egyensúlytalansági állapotokra való kiterjeszthetőségéhez e modell pusztán a logikai következetesség követelménye miatt amúgy is módosításra szorul(na).

Az egyensúlyi állapottól függő kereslet, kínálat és állástalanság súrlódásos munkaerőpiacon

Ahhoz, hogy a versenyzői munkaerőpiac hagyományos alapmodelljét mint egyensúlyi piaci állapotok tanulmányozására szolgáló heurisztikus eszközt alkalmassá tegyük nem egyensúlyi állapotok tanulmányozására, a munkaerőpiac súrlódásosságával kapcsolatos – a munkaerőpiac úgynevezett keresési modelljeiből (vö. például *Devine–Kiefer* [1991]) részben ismerős – megfontolásokkal (premisszákkal) egészítjük ki e modellt.²

a) A munkaerőpiac szereplői – munkáltatók és munkavállalók – számára e piac nem láttható át tökéletesen, ezért kisebb-nagyobb költséggel járó keresés szükséges az állásigénylők és munkaalkalmak egymásra találásához. Ilyen körülmények között akkor beszélhetünk piaci egyensúlyról, ha egyenlő számban – mégpedig minél súrlódásosabb a piac (minél költségesebb keresést igényel az állásigénylők és üres állások egymásra találása), *per definitionem* annál nagyobb számban – vannak e piacon munkanélküliek és betöltetlen állások.

b) A munkaerőpiac átláthatósága negatívan függ a piac méretétől. Minél nagyobb a piac – minél több valamely munkaerőpiacon a foglalkoztatható dolgozó és a betölthető állás –, annál nagyobb költséggel járó keresés szükséges az állásigénylők és munkaalkalmak egymásra találásához, vagyis annál súrlódásosabb a piac: egyensúlyban a piac méretéhez képest annál több a munkanélküli és a betöltetlen állás.

c) Adottnak véve a munkaerőpiac súrlódásosságának mértékét, egyensúlyhiány esetén a munkaerőpiac súrlódásossága miatti munkanélküliség negatív kapcsolatban van az egyensúlytalanság mértékével: minél nagyobb valamely piacon az egyensúlytalanság, annál kevesebb e piacon a keresési okból munkanélküli. Ugyanis minél nagyobb a munkaerő túlkí-

² A munkaerőpiac súrlódásosságának feltételezése kulcseleme az úgynevezett dinamikus monopozsóniummodelleknek (lásd *Burdett–Mortensen* [1989]), amelyekben a minimálbér-emelés a súrlódás csökkenésén keresztül vezethet foglalkoztatásbővüléshez.

nálata, annál gyorsabban (kisebb keresési költséggel) találnak a munkáltatók üres állásaik betöltésére dolgozót, és minél nagyobb a munkaerő iránti túlkereslet, annál gyorsabban (kisebb keresési költséggel) találnak az álláskeresőket betölthető állást.

d) Minél nagyobb a munkaerő-túlkínálat – minél több a foglalkoztatást igénylő dolgozó a betölthető állások számához képest –, a dolgozók annál nagyobb költséggel találhatnak betöltésre váró állást, és minél nagyobb a munkaerő iránti túlkereslet – minél több az üres állás az állásigénylők számához képest –, a munkáltatók annál nagyobb költséggel találhatnak üres állásaik betöltésére dolgozót. Ennélfogva minél nagyobb a túlkínálat – minél költségesebb megfelelő állásajánlatot és minél kevésbé költséges alkalmazható dolgozót találni –, adott bérszinten annál kevesebb dolgozónak éri meg alternatív lehetőségeivel (más munkaerő-piaci munkavállalás, háztartási munka, illetve szabad idő) szemben ezen a piacon kínálnia munkaerőjét, és annál több dolgozót érdemes a munkáltatóknak e piacon alkalmazniuk. Vagyis az egyensúlyinál magasabb bérszint azáltal, hogy munkaerő-túlkínálathoz vezet, a munkaerő-piaci egyensúly mellett hozzá képest a munkaerő-kínálati görbét balra, a munkaerő-keresleti görbét pedig jobbra tolja, mégpedig annál nagyobb mértékben, minél nagyobb e magasabb bérszint következtében a munkaerő-túlkínálat. És megfordítva: az egyensúlyinál valamilyen okból alacsonyabb bérszint miatti munkaerő-túlkereslet hatására, e túlkereslet nagyságától pozitívan függő mértékben, a keresleti görbe balra s a kínálati görbe jobbra tolódására kell számítanunk.

e) Végül, minél nagyobb valamely munkaerőpiacon a munkaerő-kereslet (munkaerő-kínálat) berrugalmassága, annál nagyobb mértékben tolódik a munkaerő-kereslet (munkaerő-kínálat) görbéje a munkaerő-túlkínálat hatására jobbra (balra) és a munkaerő-túlkereslet hatására balra (jobbra). Olyan piacon ugyanis, ahol a munkáltatók által foglalkoztatni kívánt létszám viszonylag érzékeny a fizetendő bérre, ott a munkaerőhöz jutás keresési költségének a munkaerőpiac egyensúlyi állapotától függő alakulására is nyilván viszonylag érzékeny, s hasonlóképpen: minél nagyobb a dolgozóknak az a hányada, amelyik a piaci bérszint adott mértékű süllyedésének (emelkedésének) hatására kivonulna e piacról (bevonulna e piacra), nyilván annál nagyobb a túlkínálat miatt megnövekvő (túlkereslet miatt lecsökkenő) álláskeresői költségek hatására e piacról ki- (e piacra be-) vonuló dolgozók aránya is. (Mivel a nélkül bonyolítaná a tárgyalást, hogy minőségileg módosítana a minimálbér nem negatív foglalkoztatási hatásának lehetőségére adódó következtetéseinken, ezt a premisszát a továbbiakban, két ráutalást kivéve, figyelmen kívül hagyjuk.)

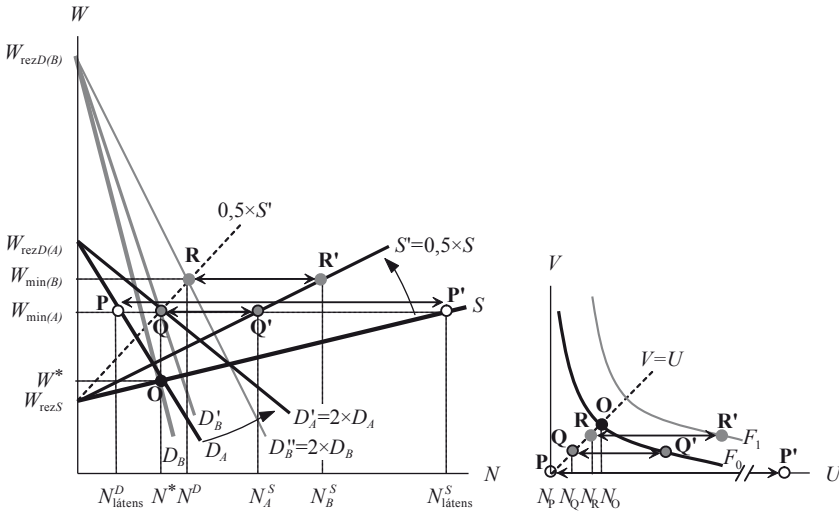
Minimálbérhatás, ha a munkaerő-piaci kereslet és kínálat függ az egyensúlyi állapottól

A minimálbér-előírás nem negatív foglalkoztatási hatásának lehetőségét könnyen beláthatjuk az 1. ábra segítségével, amely a keresletben, kínálatban és súrlódásban (keresési) állástalan-ságban az előző részbeli a)–d) premisszákból adódóan előálló módosulásokat szemlélteti.

Induljunk ki abból, hogy mostanáig nem volt minimálbér-előírás, s az ábránkon megjelenített munkaerőpiac a két ábramező O pontja szerinti egyensúlyban van. Vagyis a bal oldali ábra szerint a piaci bérszint W^* , amely bérszinten a munkaerő S görbe szerinti kínálat – foglalkoztatást igénylő – és D_A görbe szerinti kereslet – foglalkoztatni kívánt – mennyisége egyaránt N^* .³ A jobb oldali ábra szerint pedig a piac – F_0 egyenlősúrlódás- (úgyneve-

³ A két görbe elhelyezkedésében természetesen tükröződik az a keresési költség, amely a munkaerőpiac egyensúlyi állapotában az álláshoz, illetőleg dolgozóhoz jutáshoz kapcsolódóan a dolgozóra, illetve munkáltatóra hárul. Vagyis a kínálati görbe pontjaiban nem a bér, hanem a bér *minusz* a dolgozóra háruló keresé-

1. ábra
Nem negatív foglalkoztatási hatású minimálbér

zett Beveridge-) görbével jellemzett mértékű – sűrűdásossága miatt munkanélküliek (U) és betöltetlen állások (V) száma egyaránt N_0 . Milyen következményekkel számolhatunk e piacon, ha a munkáltatók törvényi előírásra kénytelenek felemelni dolgozóik bérét a mostantól kötelező $W_{\min,A} > W^*$ minimumszintre?

A sűrűdásmentesnek elgondolt versenyzői munkaerőpiac hagyományos modelljében – minthogy egyazon munkaerőpiacon nem lehetnek egyidejűleg munkanélküliek és betöltetlen állások (a jobb oldali ábramezőn csak a grafikon tengelyeinek pontjai által megjelenített állapotok lehetségesek) – a piaci egyensúlyt az (origón lévő P pont szerinti) $U = V = 0$ állapot jellemzi. Ebben a modellben a minimálbér-intézkedés következményeként a bal oldali ábra O pontja szerinti N^* -ről a P pont szerinti $N^D_{\text{látens}}$ szintre csökkenő foglalkoztatás és a P és a P' pont közötti távolsággal megegyező $N^S_{\text{látens}} - N^D_{\text{látens}}$ nagyságú munkaerő-túlkínálat, valamint ugyanekkor – a jobb oldali ábramezőn is a P és a P' pont közötti távolsággal megegyező – munkanélküliség jósolható. Az itt elgondolt sűrűdásos munkaerőpiacon ezzel szemben, tekintettel a minimálbér-előírás által előidézett egyensúlytalanságnak a keresleti és a kínálati görbére, valamint a sűrűdásos munkanélküliségre gyakorolt hatására, a bal oldali ábra P pontja szerintinél, mint látni fogjuk, bizonyosan nagyobb keresett munkaerő-mennyiségre és a P és P' közötti távolságnál bizonyosan kisebb munkaerő-túlkínálatra számíthatunk.

A lehetséges következmények közül ábránk Q pontja olyan speciális esetet szemléltet, amikor e minimálbér-előírásnak egyáltalán nincs hatása a munkaerő keresett mennyiségére: a munkáltatók által foglalkoztatni kívánt létszámra. Ehhez az esethez úgy jutottunk el, hogy – az előzőkben felsorolt sűrűdásossággal kapcsolatos a – d) premisszákat konkréti-

si költség egyenlő az adott munkaerőpiacon való munkavállalás határáldozatával, a keresleti görbe pontjaiban pedig – hasonlóképpen – nem a bér, hanem a bér plusz a munkáltatóra háruló keresési költség egyenlő a foglalkoztatás határtermék(érték)ével. Ennek megfelelően az egyensúlyi szint feletti bér – változatlan munkaerő-határtermék(érték) mellett – a munkáltatók dolgozóhoz jutási (keresési) költségének csökkenése folytán tolhatja jobbra feljebb a piaci munkaerő-keresleti görbét, s a dolgozók álláshoz jutási (keresési) költségének növekedése folytán tolhatja balra feljebb a piaci munkaerő-kínálati görbét.

zálandó – az előálló egyensúlytalanság mértékét, valamint az ábra szerinti S és D_A görbék egyensúlytalanság hatására történő eltolódásának módját és mértékét illetően a következő három számszerű feltételezéssel élünk.

1. A minimálbér-előírást követően e piacon kétszer annyian szeretnének álláshoz jutni, mint amennyi dolgozót a munkáltatók foglalkoztatnának.

2. Az 1. pontbeli túlkínálat (álláshiány) közepette az álláshoz jutás nagyobb költsége következtében bármely bérszinten feleannyian kínálják a munkaerejüket ezen a piacon eladásra, mint ahányan ugyanilyen bérszintek mellett piaci egyensúlyban tennék. Vagyis a $W_{rez,S}$ (rezervációs kínálati bér) magasságában elhelyezkedő függőleges tengelymetszeti pontja körül a piaci kínálati görbe az óramutató járásával ellentétes irányban elfordul úgy, hogy pontjai feleakkora vízszintes távolságra kerülnek a függőleges tengelytől, mint ha a piac egyensúlyban lenne.

3. Végül, az 1. pontbeli túlkínálat (álláshiány) közepette, a dolgozóhoz jutás kisebb költsége miatt⁴ a munkáltatóknak bármely bérszinten kétszer annyi dolgozót érdemes alkalmazniuk, mint amennyit ugyanilyen bérszintek mellett egyensúlyban lévő munkaerőpiacon alkalmaznának. Vagyis a $W_{rez,D}$ (rezervációs keresleti bér) magasságában elhelyezkedő függőleges tengelymetszeti pontja körül a piaci keresleti görbe az óramutató járásával ellentétes irányban elfordul úgy, hogy pontjai kétszer akkora vízszintes távolságra kerülnek a függőleges tengelytől, mint ha a piac egyensúlyban lenne.

Jól látható az 1. ábrán, hogy az eredeti S kínálati görbénél a 2. pont szerinti mértékben meredekebb [eredeti bérrugalmasságát megtartva (izoelasztikusan) balra feljebb tolódott] S' kínálati görbét és az eredeti D_A keresleti görbénél a 3. pont szerinti mértékben laposabb (eredeti bérrugalmasságát megtartva jobbra feljebb tolódott) D'_A keresleti görbét alapul véve, a munkáltatók által $W_{min,A}$ minimálbérszinten foglalkoztatni kívánt létszám valóban továbbra is N^* (a D'_A keresleti görbe $W_{min,A}$ magasságában lévő Q pontja ugyanúgy N^* távolságra van a függőleges tengelytől, mint a D_A keresleti görbe W^* magasságában lévő O pontja), s hogy a kínált munkaerőnek N^* -ről (az S' görbe $W_{min,A}$ magasságában lévő Q' pontja szerinti) N_A^S -ra megnövekedett mennyisége valóban az 1. pontnak megfelelően kétszerese az N^* keresett mennyiségnek. Miután pedig – e változatlan keresett munkaerő-mennyiség mellett – a korábbi piaci egyensúlyt munkaerő-túlkínálat váltotta fel, a súrlódásos (keresési) okból betöltetlen állások számának – a jobb oldali ábra O és Q pontja szerinti N_0 és N_Q különbségével megegyező mértékben – csökkennie, következésképpen a foglalkoztatásnak – ugyanennyivel – növekednie kellett.

A minimálbér-előírás ellenére változatlan keresett munkaerő-mennyiség (és növekvő foglalkoztatás) lehetősége természetesen nem korlátozódik az 1–3. pontbeli kiáltóan élethezen – kizárólag az ábrázolás szemléltetésére választott – paraméterekkel jellemezhető helyzetre. Ugyanezt a lehetőséget valamely minimálbér-előírás hatására előálló tetszőleges mértékű munkaerő-túlkínálatot, valamint a keresleti és a kínálati görbe e túlkínálat által kiváltott tetszőleges arányú eltolódásait feltételezve kimutathattuk volna. (Így például – talán életszerűbben – azt feltételezve, hogy valamely W_{min} minimálbér-előírás hatására előálló, mondjuk, 10 százalékos munkaerő-túlkínálat következtében a munkaerő-kínálatban, mondjuk, 4 százalékos csökkenés, míg a munkaerő-keresletben csak, mondjuk, 2 százalékos növekedés áll elő.)

⁴ A dolgozóhoz jutás költségének mint béren felüli, úgynevezett félig állandó foglalkoztatási költségnek a csökkenése részben azért következik be, hogy túlkínálat közepette a munkáltatók kisebb keresési költséggel juthatnak dolgozóhoz, részben pedig azért, hogy túlkínálat közepette alacsonyabb a kilépési arány, és így (adott foglalkoztatotti létszám mellett) ritkábban merül fel ilyen költségük. És hasonlóképpen: a dolgozók álláshoz jutási költségének növekedése részben azért következik be, hogy munkaerő-túlkínálat közepette csak nagyobb keresési költséggel juthatnak álláshoz, részben pedig azért, hogy túlkínálat közepette magasabb az elbocsátási arány, s így gyakrabban terheli őket ilyen költség.

Az 1. ábránál maradva, ha például – az 1–2. pont szerinti feltételezéseket megtartva – egyensúlyi keresleti görbeként a függőleges tengely $W_{\text{rez}D(A)}$ -nál magasabb, $W_{\text{rez}D(B)}$ pontjából induló (tehát D_A -nál bérrugalmatlanabb) D_B -t vesszük alapul, láthatólag nem kell a kereslet – 3. pontban feltételezett [és az e] premissza szerint valószínűtlen] – megkétszereződésének bekövetkeznie ahhoz, hogy $W_{\text{min}A}$ minimálbér-előírás ellenére N^* nagyságú maradjon a keresett munkaerő-mennyiség: a Q ponton átmenő D'_B keresleti görbe csak mintegy harmadával húzódik távolabb a függőleges tengelytől az O ponton áthaladó D_B -nél.

Ha a D_B görbe szerinti kereslet (D_A -nál kisebb bérrugalmassága ellenére) a kétszeres túlkínálat hatására mégis (D_A -hoz hasonlóan) megkétszereződne – vagyis a D_B görbe a D_B'' pozícióba kerülne –, akkor a $W_{\text{min}B} > W_{\text{min}A}$ minimálbér hatására, ugyancsak jól láthatóan, még nőne is – az R pont szerinti N^D nagyságúra – a keresett (és ennek kétszeresére: az R' pont szerinti N_B^S -re a kínált) munkaerő-mennyiség. A munkáltatók által foglalkoztatni kívánt munkaerő- és megnövekedéséből ugyanakkor – a keresetnél kétszer nagyobb kínált munkaerő-mennyiség ellenére – nem feltétlenül következnek, hogy a foglalkoztatás is nőne. Kereslet és kínálat egyidejű bővülésével ugyanis e munkaerőpiac, nagyobb méreténél fogva, nehezebben átláthatóvá válna, aminek következtében a jobb oldali ábramezőn az origótól távolabbra tolódna az egyenlősúrlódás-görbe, s ezáltal megnövekedne e munkaerőpiacon a keresési állástalanság.

Az 1. ábra F_0 -ból F_1 helyzetbe tolódó egyenlősúrlódás-görbéje a munkaerőpiac súrlódási szintjének épp akkora emelkedését szemlélteti, amelyik mellett a keresési állástalanság jobb oldali ábra szerinti $N_R - N_Q$ mértékű megnövekedésének foglalkoztatásszűkítő hatása éppen semlegesítené a keresett munkaerő-mennyiség bal oldali ábra szerinti $N^D - N^*$ mértékű megnövekedésének foglalkoztatásbővítő hatását. Így a két ellentétes irányú hatás egyenlegeként változatlan maradna a foglalkoztatás. A munkaerőpiac súrlódási szintjének ennél kisebb emelkedése esetén a foglalkoztatásnak értelemszerűen növekednie, ennél nagyobb emelkedése esetén pedig csökkennie kellene.

Vagyis míg a D_A keresleti görbe alapulvételekor a $W_{\text{min}A}$ minimálbér ellenére változatlanok a keresett munkaerő-mennyiség, a keresési állástalanság munkaerő-túlkínálat miatti csökkenésének köszönhetően, egyértelműen foglalkoztatásbővüléssel járt, addig – egyébként azonos feltételek mellett – a D_B keresleti görbét véve alapul, a keresett munkaerő-mennyiséget ugyan növelő $W_{\text{min}B}$ minimálbér, a keresési állástalanság ezt meghaladó esetleges növekedése miatt a foglalkoztatást akár még csökkenthetné is. A foglalkoztatásbővítő minimálbér-előírás esetét vizsgálva, elegendő hát figyelmünket a keresett munkaerő-mennyiséget nem befolyásoló s épp ezáltal egyértelműen foglalkoztatásbővítő hatású minimálbér esetére korlátoznunk.

Azt állítottuk, hogy valamely minimálbér-előírás hatására előálló tetszőleges mértékű munkaerő-túlkínálat, valamint a keresleti és a kínálati görbe e túlkínálat kiváltotta tetszőleges arányú elmozdulásai mellett kimutathatnánk ezt a lehetőséget. Ennek szemléltetésére mutattunk be a D_B keresleti görbe példáján olyan – intuitíve legkevésbé nyilvánvaló – esetet, amelyben a keresleti görbe munkaerő-túlkínálat hatására bekövetkező jobbra tolódásának a kínálati görbe balra tolódásánál kisebb viszonylagos mértéke ellenére változatlan maradhatott a keresett munkaerő-mennyiség. Ezt az állításunkat most azzal egészítjük ki, hogy az ábránk megszerkesztésében alapul vett paraméterértékek helyett bármely tetszőlegesen megválasztott értékek esetén ugyanígy kimutatható lenne a keresett munkaerő-mennyiség minimálbér hatására bekövetkező növekedésének vagy éppen csökkenésének lehetősége is.

Hogy adott paraméterértékek mellett melyik lehetőség realizálódik – valamely minimálbér-előírás hatására adott piacon csökken, nő vagy épp változatlan marad-e a keresett munkaerő-mennyiség –, ez a piaci egyensúly melletti piaci keresleti és kínálati görbe alakjától (bérrugalmasságától) függ: minél kevésbé bérrugalmas a munkaerő-kereslet, és/

vagy minél inkább bér rugalmas a munkaerő-kínálat, annál magasabb lehet a foglalkoztatást nem csökkentő minimálbér.⁵ És megfordítva: adott keresleti és kínálati görbe mellett annál magasabb lehet a foglalkoztatást nem csökkentő minimálbér, minél nagyobb a munkaerő-keresletnek és/vagy minél kisebb a munkaerő-kínálatnak a munkaerő-túlkínálat iránti rugalmassága. Jól érzékelhettük ezt abból, ahogyan az *1. ábrán* a megszerkesztésben alapul vett egységes paraméterértékek ellenére különböző foglalkoztatási hatások adódtak, illetve eltérő paraméterek és eltérő nagyságú minimálbér ugyanolyan foglalkoztatási hatással járhatott aszerint, hogy D_A -t vagy D_B -t vettük-e piaci egyensúly melletti piaci keresleti görbének.

A piaci keresleti és kínálati görbék bér rugalmasságát és e görbék munkaerő-túlkínálat iránti rugalmasságát illetően nincsen tudomásunk elméleti megfontoláson nyugvó olyan megkötésről, amelyből fakadóan versenyzői munkaerőpiacon a minimálbér-előírásnak az egyensúlyi piaci kimenetelhez képest feltétlenül foglalkoztatáscsökkentő hatásúnak kellene lennie. Ennélfogva a cikkünk egyik mottójában úgy hivatkoztunk közgazdasági törvényt, mint amelyet „varázsló is csak nagy nehézségekkel hatálytalaníthatna”, legfeljebb igazolásra váró hipotézisnek tekinthetjük.

Tanulságok

Bízva abban, hogy a versenypiaci minimálbér nem negatív foglalkoztatási hatásának lehetősége melletti érvelésünk legalább megfontolásra érdemes, olyasféle tanulságot bizonyosan nem ajánlatos levonni belőle, miszerint bátrabban érdemes folyamodni a minimálbér-előírás eszközhöz. A sokféle egyéb aggályon (erőforrás-allokációt torzító, munkanélküliség-gerjesztő és emberitőke-felhalmozást fékező hatás, a megsegíteni kívánt szegények és az alacsony bérűek közötti csekély átfedés miatti nagy holtteher-veszteség stb.) túl már csak azért sem, mert érvelésünk nem a munkaerőpiacok összességére, hanem csak a minimálbér-előírás által közvetlenül érintett valamely piacra mutatta ki a foglalkoztatásbővítő hatás elméleti lehetőségét (és csak a lehetőségét!). Hogy a munkaerőpiacok összességére nézve is elméleti eshetőség-e a „bérparadoxon” (amint ezt *Machin–Manning* [1994] eredményei sejtetik), ennek eldöntése makroökonomiai elemzést igényel.⁶

Hogy ténylegesen hogyan hat a minimálbér a foglalkoztatásra, ennek tisztázása természetesen, miként eddig, úgy ezután is, lehetőleg elfogulatlan empirikus vizsgálódást

⁵ Adott minimálbér foglalkoztatáscsökkentő hatására a legtriviálisabb példa, ha olyan piaci keresleti görbét gondolunk el, amelynek e minimálbér szintjén vagy ennél lejjebb van a függőleges tengelymetszete, és amelyik a munkaerő iránti túlkeresletre az *1. ábra* megszerkesztésében feltételezett módon: e tengelymetszet körüli elfordulással (eredeti bér rugalmasságát megtartó eltolódással) reagál – a következmény ez esetben nyilvánvalóan mul-lára csökkenő foglalkoztatás. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy bér rugalmasság-megtartó (ízoelasztikus) eltolódás helyett – még egy pillanatra szerephez juttatva súrlódással kapcsolatos megfontolásainknak mellőzésnél jobb sorsra érdemes *e*) pontját – a kereslet bér rugalmasságától pozitívan függő keresleteltolódást (például párhuzamos jobbra feljebb tolódást) feltételezve, még a piaci egyensúly melletti keresleti görbe W_{rezD} függőleges tengelymetszeti pontja feletti minimálbérnek sem szükségképpen kell nullára csökkenő vagy akár az egyensúlyinál alacsonyabb foglalkoztatáshoz vezetnie. A munkaerő-túlkereslet hatására ugyanis párhuzamosan jobbra feljebb tolódó keresleti görbe függőleges tengelymetszeti pontja a minimálbér szintje fölé kerülhet.

⁶ Az ilyen vizsgálódásnak – mint legújabbán *Herr és szerzőtársai* [2009] áttekintése rámutat – figyelemmel kell lennie a minimálbér (emelés) folytán a bér-, az ár-, a végtermék-keresleti és a ráfordításkeresleti szerkezetben elő-álló módosulásokra egyfelől, másfelől a makro-munkaerőkínálati görbének (a piaci kínálati görbétől eltérően) nem feltétlenül monoton emelkedő – esetleg *S*-szerű – alakjára. (A makro-munkaerőkínálati görbe lehetséges alakját illetően lásd *Bliss* [1975].) Figyelemmel kell lennie emellett a minimálbér függvényében meghatározott jogosultsági feltételű és/vagy mértékű jövedelemátmozgások munkaerő-kínálati következményeire. (Erre a szempontra *Munkácsy Ferenc* hívta fel a figyelmet az MTA Munkatudományi Bizottságának 2009. november 13–14-i szí-ráki konferenciáján megtartott előadásom vitájában.)

igénylő feladat.⁷ Érvelésünk haszna e tekintetben az lehet, hogy segíthet megszabadítani az empirikus vizsgálódásokat egy feltétlen foglalkoztatáscsökkentő hatást kinyilvánító állítólagos közgazdasági törvény ballasztjától.

Gondolat kísérletünknek további hozama lehet önmagában annak tudatosulása, hogy a versenyzői munkaerőpiac súrlódásmentességet feltételező hagyományos kereslet-kínálati modellje kifejezetten egyensúlyi piaci kimenetek tanulmányozására felépített modell. Miközben jó szolgálatot tehet annak megjósolásában és megmagyarázásában, miként módosul valamely piacon az egyensúlyi bérszint és foglalkoztatás a piaci keresleti és/vagy kínálati görbe külső tényezők okozta eltolódásainak hatására, eközben eredendően alkalmazatlan nem egyensúlyi kimeneteknek – nem egyensúlyi bérszintek foglalkoztatási és munkanélküliségi hatásának – megjósolására és megmagyarázására.

Alkalmazhatóságának e korlátját és e korlát tudatosításának fontosságát jól érzékelhetjük abból, amilyen értelmezési bizonytalansághoz vezet, ha – mondjuk – a piaci bérszint és foglalkoztatás két időpontra vonatkozó adatain alapuló keresletrugalmassági becslésünkben figyelmen kívül hagyjuk (például mert nem vagyunk tisztában vele), hogy adataink az illető piac egyensúlyi vagy nem egyensúlyi állapotaira vonatkoznak-e.

– Ha tudjuk, hogy e piac egyensúlyi állapotaira vonatkoznak, és hogy az adataink szerinti bér- és foglalkoztatásváltozás tisztán kínálati oldali eredetű, akkor – súrlódásmentesnek tételezve fel e munkaerőpiacot – a viszonylagos foglalkoztatásváltozás és a viszonylagos bérszintváltozás hányadosa (az esetleges mérési hibából adódó pontatlanságtól eltekintve) a keresletrugalmasság torzításmentes mutatója.

– Ezzel szemben súrlódásos munkaerőpiacon még ebben az egyszerű esetben is szisztematikus torzítást tartalmazhat amiatt, hogy nem szűri ki a foglalkoztatás mért változásából a súrlódásos állástalanságnak a munkaerőpiac kínálateltolódás okozta bővülésével/szűkülésével járó módosulását.

– Ráadásul, ha nem változatlan kereslet melletti kínálatcsökkenés hatására, egyensúlyi állapotból egyensúlyi állapotba való elmozdulás folytán következett be e piacon bérszintemelkedés, hanem változatlan kereslet és kínálat mellett, valamilyen intézményi hatásra (minimálbér-előírás, szakszervezeti befolyás stb.), akkor az adataink szerinti viszonylagos foglalkoztatásváltozás és viszonylagos bérszintváltozás hányadosa már szinte semmit sem mond a piaci kereslet bérrugalmasságáról – még a kapott hányados előjelének korrektségében sem bízhatunk. Hiába vehetjük ugyanis biztosra, hogy a piac az első mérési időpontban egyensúlyban volt, s hogy a két mérési időpont között az eredeti keresleti görbe jottányit sem mozdult, a kapott hányadossal (e piaci kereslet bérrugalmassága helyett) valójában e piaci kereslet bérrugalmasságának és a piac egyensúlytalansága iránti rugalmasságának – elméleti alapon előjelében is megjósolhatatlan – eredőjét mérjük. És megfordítva: hiába ismernénk pontosan a piaci kereslet bérrugalmasságát, a piac egyensúlytalansága iránti rugalmasságának ismerete híján ebből nem jósolhatnánk meg valamely minimálbér-előírás hatásait.

Amennyiben érvelésünk helytálló, annyiban természetesen nemcsak a versenyzői, hanem a monoposzionisztikus munkaerőpiac súrlódásmentességet feltételező modellje sem adhat megbízható előrejelzést és magyarázatot a minimálbér foglalkoztatási hatására. Számolnunk kell ugyanis azzal, hogy a – versengő munkáltatók híján – monopozsón jellegű piacra jellemző túlkereslet mérséklésével a minimálbér, a munkaerőpiac súrlódásossága miatt, egyszersmind csökkenti a munkaerő kínálatát, és növeli a súrlódásos (keresési) állástalanságot. Így talán még azon sem lepődhetnénk meg, ha netán azt tapasztalnánk,

⁷ A 2001. januári magyarországi drasztikus (csaknem 60 százalékos) minimálbér-emelés következményeit vizsgálva *Kertesi-Köllő* [2004] mindenestre – legalábbis az elsősorban érintett kisvállalati szférának abban a részében, amelyre elemzésre alkalmas adatokkal rendelkeztek – egyértelműen negatív foglalkoztatási hatást mutat ki.

hogy például a versenypiac egyensúlyi bérszintjével megegyező minimálbér hatására – „fordított minimálbér-paradoxonként” – nem következett be a minimálbér határköltség-csökkenő hatásától várt foglalkoztatásbővülés. (Ami mellesleg azt a további paradoxont vetné fel, hogy a versengő munkáltatók híján monopszón jellegű piacszerkezet – szemben a hagyományos, súrlódásmentességet feltételező monopszóniummodell szerinti kimennel – nem feltétlenül jár a versenypiacinál alacsonyabb foglalkoztatással.)

Gondolatkísérletünk utolsóként említendő tanulságára térve, a tökéletlenül versenyzői munkaerőpiacon az a modellje, amelyre a minimálbér foglalkoztatási hatásának vizsgálatában támaszkodtunk, talán a piaci bérszint viszonylagos rugalmatlanságának – megváltozott egyensúlyi szinthez igazodásában tapasztalt lomhaságnak – a megértéséhez is támpontot adhat, a következő kézenfekvő megfontolás alapján.

Mint láttuk, e modellben az egyensúlyit meghaladó bérszint, miután a miatta előálló túlkínálat a kínálati görbét balra, a keresletit pedig jobbra tolja, kisebb tényleges túlkínálatot eredményez, mint amekkora a piac egyensúlyi keresleti és kínálati görbéjének Marshall-keresztje szerint adódna. Márpedig a piaci bérszintet alakító versenyerők működése szempontjából nyilván nem e Marshall-kereszt szerinti „látens”, hanem a modellünk szerinti, ennél (esetleg lényegesen) kisebb tényleges túlkínálatnak – a munkaerőpiacon ténylegesen jelen lévő dolgozók és a piacon ténylegesen jelen lévő állások száma közötti viszonylagos különbségnek – van jelentősége.

Hivatkozások

- BECKER, G. S. [1995]: It's Simple: Hike the Minimum Wage, and You Put People out of Work. *Business Week, Economic Viewpoint*, március 6. 22. o.
- BLISS, C. J. [1975]: *Capital Theory and the Distribution of Income*. North Holland–American Elsevier, Amszterdam–New York.
- BOAL, W. M.–RANSOM M. R. [1997]: Monopsony in the Labor Market. *Journal of Economic Literature*, Vol. 35. No. 1. 86–112. o.
- BUCHANAN, J. M. [1996]: Minimum Wage Addendum. *Wall Street Journal*, április 25. A20. o.
- BURDETT, K.–MORTENSEN, D. T. [1989]: Wage Differentials, Employer Size, and Unemployment. *International Economic Review*, Vol. 39. No. 257–273. o.
- CARD, D.–KRUEGER, A. B. [1995]: *Myth and Measurement – The New Economics of the Minimum Wage*. Princeton University Press, Princeton.
- DEAKIN, S.–WILKINSON, F. [1992]: The Law and Economics of the Minimum Wage. *Journal of Law and Society*, 19. No. 379–392. o.
- DEERE, D. R.–MURPHY, K. E.–WELCH, F. R. [1996]: Examining the Evidence on Minimum Wages and Employment. Megjelent: *Kosters, M. E.* (szerk.): *The Effects of the Minimum Wage on Employment*, The AEI Press, Washington D.C., 26–54. o.
- DEVINE, T. J.–KIEFER, N. M. [1991]: *Empirical Labor Economics: The Search Approach*. Oxford University Press, New York.
- HERR, H.–KAZANDZISKA, M.–MAHNKOPS-PRAPROTNIK, S. [2009]: *The Theoretical Debate about Minimum Wages*. Global Labour University Working Papers, Berlin, 6. sz.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS [2004]: A 2001. évi minimálbér-emelés foglalkoztatási következményei. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf. 4. sz. 293–324. o.
- MACHIN, S.–MANNING, A. [1994]: Minimum Wages, Wage Dispersion, and Employment: Evidence from UK Wages Councils. *Industrial and Labor Relations Review*, 47. 319–329. o.
- NEUMARK, D.–WASCHER, W. L. [1995]: The Effect of New Jersey's Minimum Wage on Fast Food Employment: A Re-Evaluation Using Payroll Data. NBER Working Paper, 5224.
- NEUMARK, D.–WASCHER W. L. [2007]: Minimum Wages and Employment: A Review of Evidence from the New Minimum Wage Research. NBER Working Paper, 12663.
- REBITZER, J. B.–TAYLOR, L. J. [1995]: The Consequences of Minimum Wage Laws. Some New Theoretical Ideas. *Journal of Public Economics*, 56. 245–255. o.